

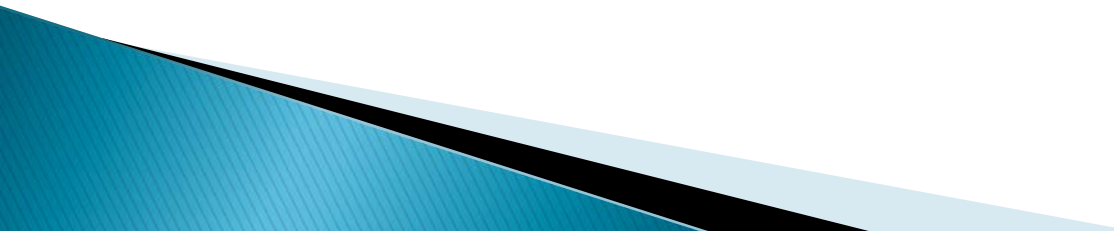
Naar een nieuw Rerum Novarum, 125 jaar later

Johan Verstraeten

Een terugblik

- ▶ ‘Rerum novarum’ dreigt een vage herinnering te worden (“rerum fanfarum”)
- ▶ De encycliek van 1891 was geen absoluut begin, maar ook de bevestiging van ontwikkelingen van onderuit. Dat is ook vandaag van belang: nood aan innoverende initiatieven vanuit de basis.
- ▶ Rerum novarum was ook een ‘Bismarck’ strategie: vermijden dat de socialisten te invloedrijk werden.
- ▶ Toch was RN ook ‘nieuw’: de erkenning van zelfstandige bewegingen van werknemers (ook invloed vanuit de basis: Manning en Gibbons)

Blijvende actualiteit van RN

- ▶ Rechtvaardig loon: niet op basis van vraag en aanbod, maar waardigheid en reële noden van de persoon. Meer dan ooit actueel!
 - ▶ Geen 'laissez faire' staat (vergelijk Paul de Grauwe in Knack; bankcrisis als gevolg van gebrek aan regulering vanwege overheid)
 - ▶ Het middenveld en het natuurlijke recht op vereniging
-

Wat blijft actueel in de katholieke sociale traditie na RN

- ▶ Johannes XXIII in Mater et magistra: bevestiging van de methode van de christelijke arbeidersbeweging. “Zien, oordelen, handelen” (nr. 236): belang van analyse vanuit de basis (zie Octogesima adveniens 4)
- ▶ 2^e Vaticaans Concilie (Gaudium et spes): zien hoe God aan het werk is *in de wereld* en hoe nieuwe praktijken en ideeën worden ontwikkeld vanuit de *evangelische inspiratie*
- ▶ Bevrijdingstheologie: optie voor de armen + structurele analyse (sociale problemen niet reduceren tot individuele problemen)
- ▶ Dialectiek van rechtvaardigheid en liefde (Paus Franciscus)

Tekenen van de tijd

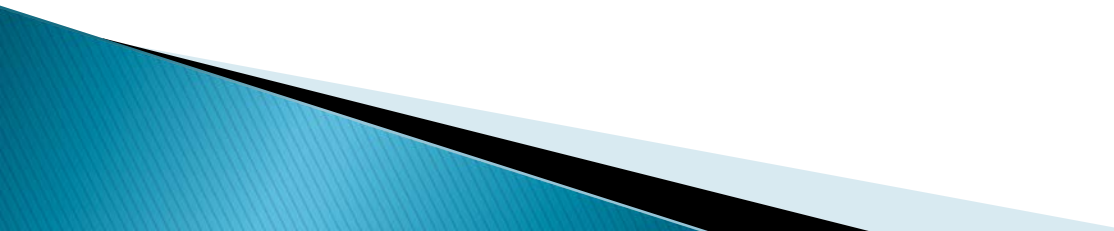
GS 11: « in de gebeurtenissen, eisen en verlangens waarin het volk van God samen met de overige mensen ...deelt, onderkennen wat daarin werkelijke tekenen van Gods aanwezigheid of van zijn plannen zijn... »

Godsbeeld: God is overal aan het werk waar het goede wordt gerealiseerd, ook in 'heterotopieën' (Borgman). « God bevindt zich in de tijd, in ontwikkelingen die aan de gang zijn. » « God vinden en zoeken in alle dingen is vaak aftasten » « God is present in het leven van iedereen » (paus Franciscus)

■ ■ ■

- ▶ “God heeft zich geopenbaard als geschiedenis, niet als een compendium van abstracte waarheden” (Paus Franciscus)

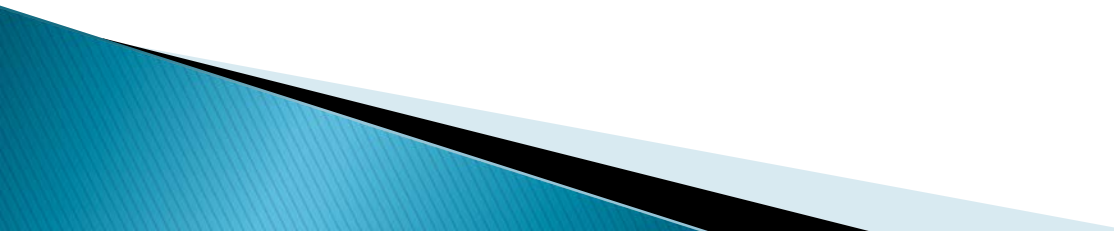
... in het licht van het evangelie

- ▶ Niet alleen analyse, ook inspiratie is noodzakelijk
 - ▶ Geen citaten als illustratie
 - ▶ Vanuit een bepaalde context het evangelie lezen met zijn 'overvloed van betekenis': nieuwe inzichten en praktijken doen ontstaan
 - ▶ Deze kunnen universele betekenis krijgen (bv. het Interfaith Center for Social Responsibility)
 - ▶ Nieuwe fundamentele metaforen (onzichtbare handdruk)
 - ▶ Geen veilige neutraliteit: de samenleving heeft het gelaat van zijn slachtoffers + optie voor de armen: « elke maatschappelijk keuze toetsen aan het effect ervan op de armen »
-

Meer nog: denken vanuit toekomst

- ▶ Paulus VI in Octogesima adveniens 37: een verbeelding die ons in staat stelt om 'in het heden de veronachtzaamde mogelijkheden die erin verborgen zijn' te ontdekken en die 'het sociaal dynamisme van de samenleving ondersteunt door het vertrouwen dat zij geeft aan de inventieve krachten van de menselijke geest en het menselijke hart'
- ▶ Vergelijk met O. Scharmer, Theory U: « leren vanuit 'the future as it emerges' »

Enkele perspectieven op een 'nieuw rerum novarum'

- ▶ Zien: wat leren wij uit de analyse van de hedendaagse context
 - ▶ Oordelen: wat zijn blijvende inspiratiebronnen en principes
 - ▶ Handelen: concrete actiepunten
-

“Zien”: de nieuwe context

- ▶ “Beweging” zijn in een complexe context: verzwakking van het middenveld en van de aandacht voor “de sociale dimensie” van de samenleving, de uitdaging van nieuwe sociale bewegingen (bv. Indignatos, Occupy Wall Street, Arabische lente... ; zij maken gebruik van internet en face book. Vaak zijn het “single issue” bewegingen
 - ▶ Beweging zijn in een kerk die meer aandacht schenkt aan nieuwe kerkelijke bewegingen die ook een sociale agenda hebben (Sant Egidio, Focolare...)
 - ▶ Bewustzijn van onze globale verantwoordelijkheid voor het leefmilieu
-

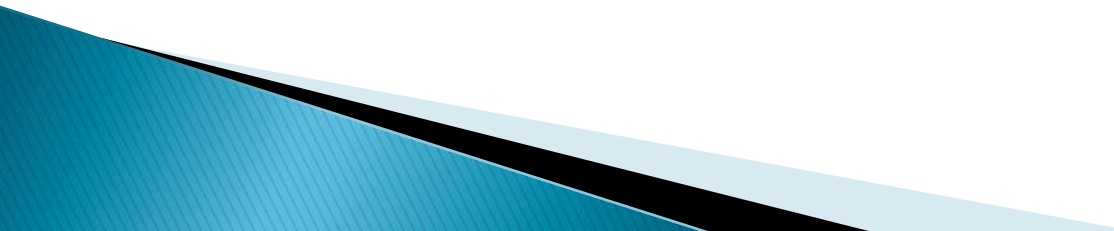
Globalisering voelbaar op het huisfront

- ▶ Europa is niet meer het centrum
 - ▶ De-lokalisering en verlies van arbeidsplaatsen + ook nieuwe markten
 - ▶ Demografische evolutie en migratiestromen: bevolkingsexplosie vooral in Afrika en Nabije Oosten. Drama's zoals in Lampedusa herhalen zich. Migratie wordt probleem van de toekomst. Niet alleen confrontatie met andere culturen of godsdiensten (Islam, Boeddhisme), maar ook nieuwe vormen van Christendom bij ons (evangelische kerken)
 - ▶ Dit gaat gepaard met nieuwe vormen van armoede en uitsluiting (dakloze vreemdelingen, uitbuiting van mensen zonder papieren)
-

Verminderd vertrouwen in instituties

- ▶ Mensen zijn geen individuen, maar sociale wezens die samenleven via instituties (normatieve patronen die mensen integreren), bv. onderwijs, parlementaire democratie, gerecht, vakbond, kerk, UNO).
- ▶ De instituties zijn in crisis en lijden aan verlies van vertrouwen.
- ▶ Bauman: “liquid modernity”, “the only constant is the change”; Ehrenberg: “moe van het kiezen”): mensen moeten in korte tijd ontzettend veel veranderingen verwerken.
- ▶ Gevolg: anomie, onzekerheid, betekenisverlies, krampachtig zoeken naar eenvoudige identiteit, overdreven perceptie van ‘gevaaren’ (terrorisme, vreemdelingen, criminaliteit enz...); angstreacties blijken ook uit controledrang, overal camera’s.

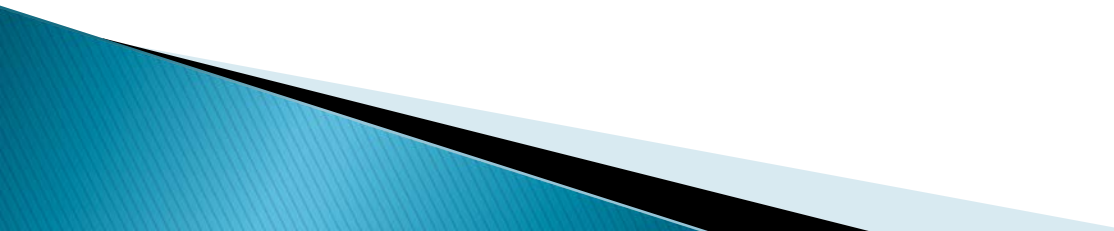
Meer armoede

- ▶ De kloof tussen arm en rijk wordt groter, ook in Europa, mede als gevolg van besparingen (vooral in Zuid Europa, maar ook in Engeland, Duitsland en bij ons, zie Wilkinson en Dorling, Thomas Piketty).
 - ▶ De armoede in de wereld neemt niet af (ondanks meer mensen boven de 1,25 \$ grens)
 - ▶ Strijd om voedsel en nieuwe vormen van uitbuiting zoals “land grabbing” en uitbuiting van mensen zonder papieren of migranten (cf. de GOM).
 - ▶ De armsten zijn het slachtoffer van de milieucrisis en de opwarming van de aarde
-

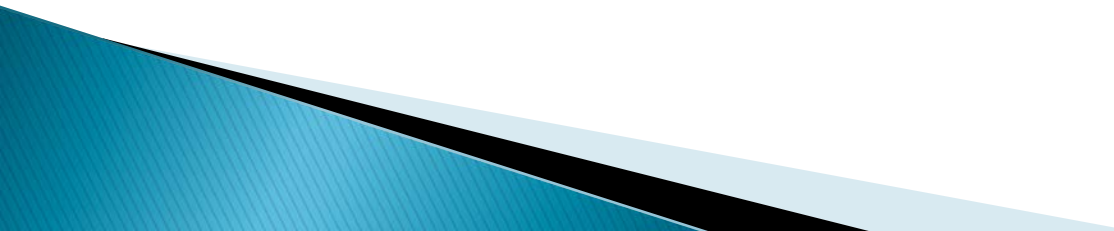
Bij ons...

- ▶ Privatisering van winst door enkelen en socialisering van kosten (cf. bankcrisis)
 - ▶ Groeiende kloof tussen inkomens van arbeiders en van topmanagers, terwijl globaal en gemiddeld de laatste 15 jaar de reële winst van ondernemingen niet is toegenomen. Met andere woorden: een kleine groep eigent zich meer toe (ook de topmanagers via stock options). De winst wordt bovendien vooral gerealiseerd door herstructureringen en besparingen ten koste van werknemers, met als gevolg een toename van werkdruk: minder mensen moeten meer presteren
-

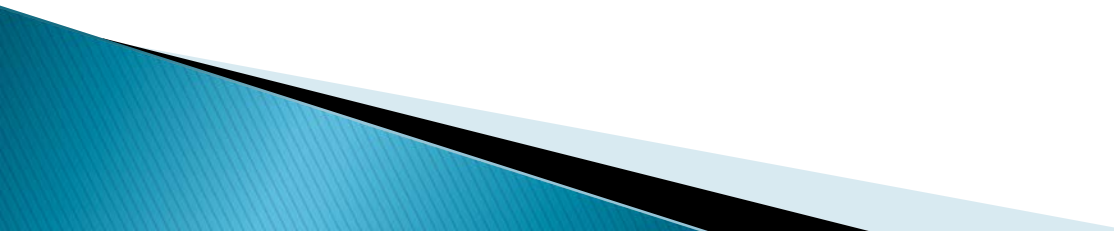
arbeid

- ▶ Dreigende werkloosheid, onder meer door besparingspolitiek, treft vooral jongeren en 50+ (vooral in Spanje, Portugal, Italië...)
 - ▶ Dalende lonen door afschaffing minimum loon in sommige landen (tot recent in Duitsland)
-

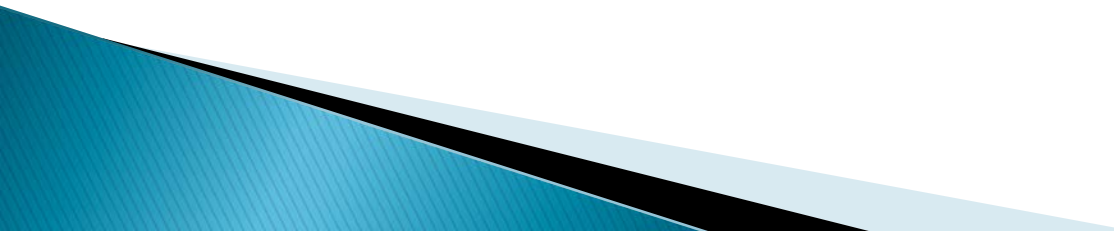
Onmenselijke management-technieken

- ▶ Toename van burn-out en depressie (De Wachter, Paul Verhaeghe spreekt over de neo-liberale waanzin; Comblin: “vandaag is het moeilijker om vrij te zijn... er is één levenswijze die zich opdringt aan allen”)
 - ▶ Dwang van de maximalisering (in plaats van optimalisering) en de CANI (“constant never ending improvement” om “competitief te blijven op de arbeidsmarkt”)
 - ▶ Management taal verschraalt de betekenis van werk en leven (bv. cijferfetichisme)
-

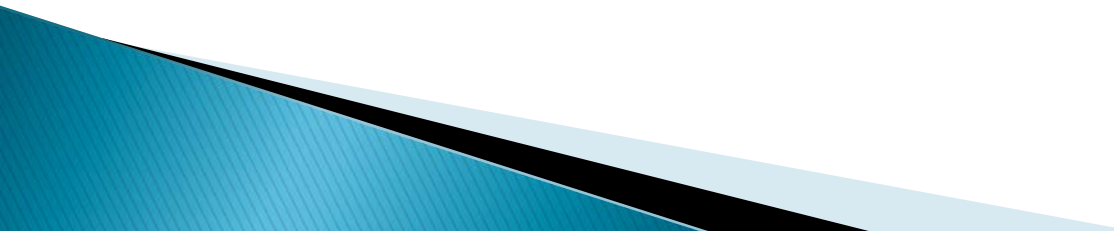
Individualisering en verlies solidariteit

- ▶ Mensen zijn minder 'politiek' en worden op een subtiele wijze gedwongen al hun tijd aan economie te besteden (zie de analyse van Hannah Arendt: de mens is bijna uitsluitend een homo faber geworden en verwaarloost het intersubjectief handelen). Om te kunnen consumeren, moet meer gewerkt worden; vrije tijd is object van consumptie).
 - ▶ Sociale relaties verschrallen, maar ook tegenindicaties (studenten die samen studeren)
-

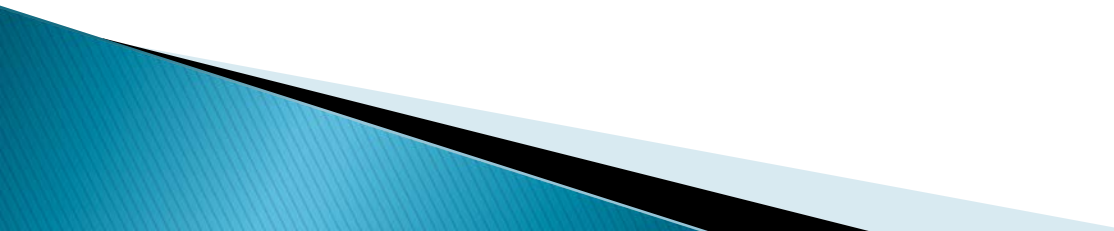
Oordelen: Enkele beginselen die blijvend actueel zijn

- ▶ Menselijke waardigheid
 - ▶ Algemeen welzijn
 - ▶ De drie dimensies van rechtvaardigheid
 - ▶ Gemeenschapsgerichte visie op mensenrechten
 - ▶ Solidariteit en subsidiariteit
 - ▶ Radicalisering van de optie voor de armen
-

Denken in termen van algemeen welzijn:

- ▶ Nieuwe concepten zoals 'publieke goederen'
 - ▶ Ondanks Adam Smith: er is meer dan eigenbelang of groepsbelang
 - ▶ Scheppen van «de sociale voorwaarden waardoor zowel groepen als individuen hun eigen voltooiing beter kunnen bereiken »
 - ▶ Amartya Sen: 'public reasoning' is nodig: samen met anderen nadenken over een vermindering van het onrecht. Aanwezig zijn in de publieke ruimte. Open 'impartiality' (ook rekening houden met de 'ander' en zijn of haar overtuigingen en belangen).
-

Streven naar een rechtvaardige en participatieve samenleving

- ▶ Het algemeen welzijn wordt mogelijk dank zij de dialectiek van liefde en rechtvaardigheid
 - ▶ De liefde ziet de tranen die de beste bureaucratie niet ziet, de liefde individualiseert, is direct contact met de arme of zieke: caritatieve diaconie
 - ▶ De rechtvaardigheid zorgt wat moet gelden voor iedereen
-

Algemeen
welzijn

Social justice

Contributive
justice

Distributive justice

Commutative justice

Individual/group

Individual/group

liefde

liefde

Herinterpretieren van de mensenrechten

- ▶ Tegen zowel inflatie als relativering van de rechten van de mens
- ▶ Geen claims van individuen die anderen uitsluiten: rechten zijn minimale voorwaarden tot leven in gemeenschap met anderen: ieder tot recht laten komen = basisrechtvaardigheid in dienst van volwaardige participatie (wat niet kan in een samenleving met alleen maar individuen en staat)

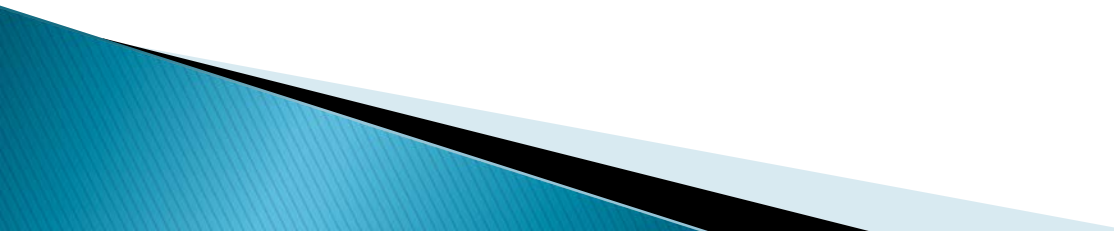
Solidariteit en subsidiariteit

- ▶ (lots)verbondenheid in plaats van competitie (onzichtbare hand)
 - ▶ Solidariteit als deugd van burgerzin is noodzakelijk als voorwaarde tot een rechtvaardige samenleving (zonder dit ontstaat 'free rider' gedrag)
 - ▶ Ruimte scheppen voor middenveld dat bedreigd wordt. Maar ook nieuwe vormen van middenveld erkennen. De staat niet verabsoluteren (cf. Cavanaugh)
 - ▶ De positieve en niet alleen de negatieve rol van subsidiariteit beklemtonen (niet alleen beperking van overheid, maar ook tussenkomst waar nodig om ondersteuning te geven, bv. onderwijs, gezondheidszorg, huisvesting, arbeidswetgeving, controle op banken enz...)
-

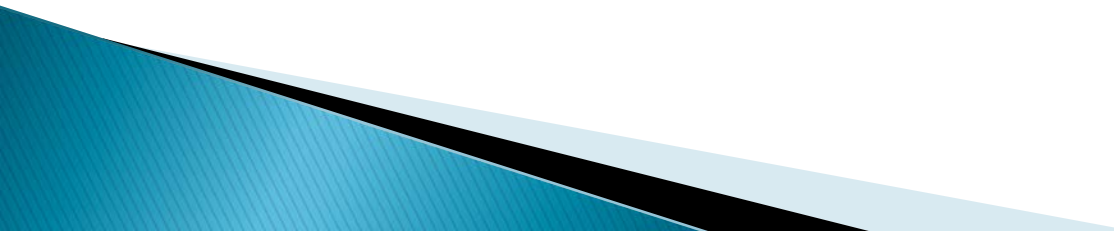
Optie voor de armen

- ▶ Elke maatschappelijke beslissing toetsen op grond van het effect op de armen
- ▶ Wie zijn de nieuwe armen?

Enkele nieuwe beginselen (paus Franciscus)

- ▶ Meer aandacht voor de tijd als horizon die zich opent dan voor de ruimte als plaats waarin men zich vastzet
 - ▶ Conflict erkennen en transformeren
 - ▶ Realiteit van mensen is belangrijker dan ideeën: echte transformatie in plaats van ideologie verkopen
 - ▶ Het geheel is belangrijker dan het deel: alles zien in een breder perspectief (een groter goed voor allen)
-

Handelen: concrete actiepunten

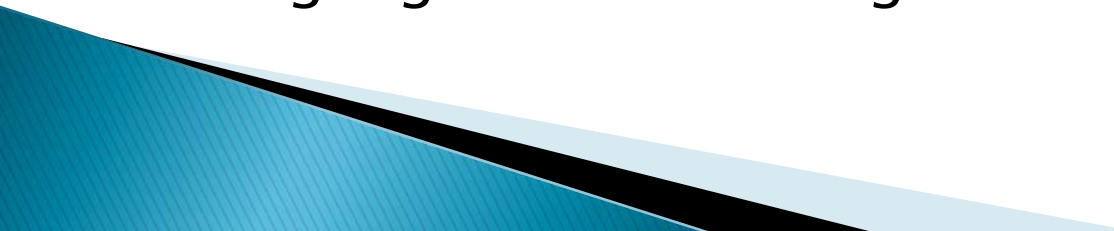
- ▶ Beginpunt: weigeren van een wereld zonder inspiratie. Het belang van 'sociale denkbeelden' (Charles Taylor: social imageries') die de perspectieven bepalen van waaruit wij denken.
 - ▶ Mensen mobiliseren naar sociale doelen toe vraagt verbeelding. Afkicken van de bureaucratische taal.
-

Nefaste tendensen overwinnen

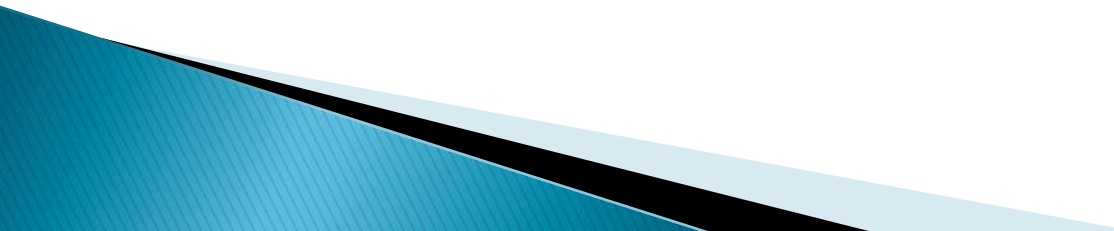
- ▶ Eerste vals dilemma: actie zonder spiritualiteit of spiritualiteit zonder actie (Frère Roger van Taizé: “strijd in onszelf om ons te bevrijden van wat ons innerlijk gevangen houdt... Strijd aan de zijde van de armen opdat hun stem gehoord wordt en systemen van onderdrukking verbrijzeld worden”).
- ▶ Tweede vals dilemma: volledige secularisering of ‘terugplooiën op een strakke identiteit’.
- ▶ Inter–levensbeschouwelijke vaagheid of zinvolle dialoog? Hoe een open identiteit ontwikkelen?

Kritisch omgaan met economie

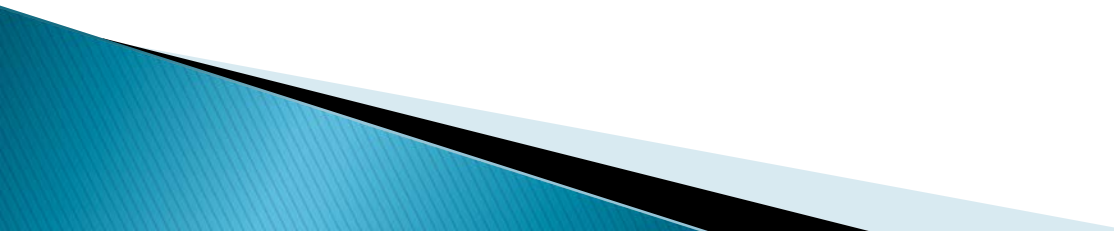
Economie = het beheer van ons gemeenschappelijk huis

- ▶ Een einde maken aan de toenemende ongelijkheid: welk beleid?
 - ▶ Van beleggingsclubs naar ethisch investeren: sociale winst in plaats van louter financiële winst + rol van de sociale economie). Krachtige maatregelen tegen nefaste speculatie
 - ▶ Rekening houden met de draagkracht van het milieu: niet onze verhouding tot de schaarse goederen is het probleem, maar onze onderlinge verhouding in de omgang met schaarse goederen (Louis Van Bladel)
-

Een christelijke denktank?

- ▶ Samenbrengen van experts uit diverse milieus en in de geest van het evangelie zoeken naar oplossingen voor maatschappelijke vraagstukken. Waar is het tegengewicht tegen neoliberale “think tanks”?
 - ▶ Organische intellectuelen (Gramsci) of ‘verbonden critici’.
-

Leiderschapsvorming (cf. Cardijn)

- ▶ Tegen de algemene gelijkschakeling.
 - ▶ Taak van beweging is kritische en verantwoordelijke persoonlijkheden vormen die in het maatschappelijke debat en in de politiek het verschil kunnen maken (cf. Cardijn).
 - ▶ Mensen leren omgaan met hun innerlijkheid als ruimte waarin vrijheid mogelijk wordt
 - ▶ Belang van een dragende gemeenschap
-

Leren denken en handelen vanuit de toekomst

- ▶ De 3 stappen van Scharmer: open geest (afstand nemen van gedownloade ideeën), open hart (je laten raken door het levensverhaal van mensen) en open wil (durven veranderen; jezelf vrijmaken van je gedownloade ik).
- ▶ Realistisch, maar ook profetisch zijn “De profeet heeft als zending de realiteit te tonen, de wereld zoals hij is, het doorbreken van de mentale verlamming die het resultaat is van het leven in een fictieve wereld” (Comblin)

Oefenscholen van solidariteit

- ▶ Inoefenen van sociale deugden (cf. MacIntyre in *After Virtue*)
- ▶ Nieuwe vormen van wonen ontwikkelen (buurt als sociale oefenschool; kangoeroewoningen...)

Besluit

- ▶ Bijdragen tot 'human flourishing' via een solidaire gemeenschap waarin elke mens kan participeren
- ▶ Durven innoveren vanuit inspiratie

